

Over het waarnemen van zeldzame vogels

Door Ko Zweeres

Er is een tijd geweest, dat de waarneming van een zeldzame vogelsoort pas werd geaccepteerd, als het exemplaar tegelijkertijd werd verzameld, lees: geschoten. De onthullingen over de „Hastings rarities” (Het Vogeljaar 1962, no. 6, blz. 434) leveren overigens het bewijs, dat zelfs dan nog (opzettelijke) knoeierijen mogelijk waren.

Inmiddels is men, althans in West-Europa, vrijwel geheel van deze eis afgestapt. Dat kon, zeg vijftig jaar geleden, nog niet en het kan nog niet op alle plaatsen van de wereld. Het zijn juist de verzamelde exemplaren die het mogelijk hebben gemaakt (en nog maken) om de thans gebruikelijke, duidelijke veld-determineerboekjes en andere goede determineerwerken te schrijven! (Een punt, dat licht wordt vergeten.)

In Nederland zal thans een voldoende gedocumenteerde veldwaarneming van een zeldzame vogelsoort, die men aandachtig heeft kunnen bekijken, zeker worden „geaccepteerd”. De moderne lichtsterke kijkers en fototoestellen met teledenzen bieden trouwens mogelijkheden voor documentatie, waarvan men een jaar of vijftig geleden niet durfde dromen.

Maar het spreekt vanzelf, dat een dergelijke waarneming aan een aantal eisen dient te voldoen, alvorens zij kan worden aanvaard. De Commissie voor de Nederlandse Avifauna van de Nederlandse Ornithologische Unie heeft daaromtrent voor zichzelf als maatstaf bepaald: „Ten aanzien van soorten, waarvan het enige bewijs op een veldwaarneming berust, geldt de regel, dat één getuige als géén getuige wordt opgevat, terwijl voorts van geval tot geval zal worden beoordeeld of een door meer dan één waarnemer vermelde vogel als een Nederlandse vogel beschouwd kan worden. De Commissie meende met betrekking tot deze beoordeling de grootst mogelijke voorzichtigheid te moeten betrachten...” (Limosa 1958, blz. 107). Natuurlijk kan iedere willekeurige wetenschapsbeoefenaar andere maatstaven aanleggen. Wie zijn waarneming door genoemde commissie geaccepteerd wil zien, zal zich echter aan de door haar opgestelde „spelregels” moeten houden.

Meen nu vooral niet, dat deze commissie veronderstelt dat vogelaars er op uit zijn om zich (betrekkelijke) faam te verwerven door het fingeren van waarnemingen van zeldzame soorten. Maar het vaststellen van „spelregels” spaart latere generaties (die de details van de waarneming en de kwaliteit of betrouwbaarheid van de waarnemers niet kennen) de moeite om uit te zoeken (zo dat nog mogelijk zou zijn) of er van gepubliceerde en verder niet gedocumenteerde waarnemingen wel iets is te geloven.

Deze „spelregels” hebben vooral betrekking op de wijze, waarop de waarneming is gedaan en bij publicatie wordt gedocumenteerd. Dit kan wellicht het best duidelijk worden gemaakt aan de hand van twee bij ons ingezonden waarnemingen, die wij hieronder laten volgen, met weglating van de namen van de inzenders, omdat wij elke schijn van critiek op personen willen vermijden.

De eerste waarneming luidt:

„Op 10 november 1962 maakten wij een tocht in de omgeving van Huizen (NH). Bijna aan het eind van onze tocht zagen wij boven de steenfabriek van Huizen, nabij de binnenhaven, een vogel die in de richting van het IJsselmeer vloog. Mijn tochtgenoot zag hem het eerst en maakte mij erop attent. Mijn eerste indruk, zonder kijker, was van een *kramsvogel*. Doch spoedig zag ik, dat onze vogel minder groot was. Toch zat er iets in de vlucht, dat er op geleek. Nadat de kijkers (beide 7 x 50) goed gericht waren, zagen wij een lijsterachtige vogel, die eigenlijk slechts twee kleuren had: geheel donker tegen zwart aan, met alleen een lichte buik. De bovenzijde was slecht te zien, daar wij de vogel boven ons hadden. Maar de zwarte keel met lichte buik hebben wij des te mooier kunnen waarnemen. Toen de vogel boven de pier was aangekomen, kwam hij zowaar weer terug en liet zich nog een keer in de kijkers nemen.

Mijn tochtgenoot en ik hebben ieder voor zich de vogel gedetermineerd als *zwartkeellijster*.”

De tweede waarneming heeft betrekking op maar liefst twee *zwarte leeuweriken*. De mededeling hierover luidt als volgt:

„Datum: zondag 6 januari 1963. Plaats: op het ijs van een vijver in het park 't Nieuwelant te Vlaardingen. Tijd plm. 2.45 u.

Er waren op die plek geen andere vogels aanwezig. Zag ze aanvankelijk voor *spreeuwen* aan. Gekomen tot op een afstand van plm. 20 m vlogen ze op. Had helaas geen kijker meegenomen, daar het slechts een wandelingetje met mijn huisgenoten betrof. Ben desniettemin zeker van juiste waarneming. Kon duidelijk de lichte zomen op de vleugeldekveren onderscheiden. Het ene ex. was zeer donker, het andere leek iets valter te zijn. Volgens de „Vogelgids” slechts 1 x waargenomen (1914).”

Tot zover deze twee verslagen. Beide hebben betrekking op waarnemingen van extreem zeldzame soorten. De *zwartkeellijster* is nog nimmer met zekerheid in Nederland aangetroffen, van de *zwarte leeuwerik* is in 1914 één exemplaar nabij Groningen verzameld, dat tot 1929 als „albinistische *merel*” was geëtiketteerd en toen pas als *zwarte leeuwerik* is herkend. (Het Vogeljaar 1962, no. 6, blz. 436).

Moeten deze soorten nu, op grond van de hierboven weergegeven mededelingen aan de lijst van in Nederland waargenomen soorten worden toegevoegd? Van de *zwarte leeuwerik* is dit, op grond van de voorwaarde dat de waarneming door tenminste twee vogelaars moet zijn gedaan, al bij voorbaat uitgesloten. Doch ook ten aanzien van de door twee personen verrichte waarneming van de *zwartkeellijster* rijzen vele vragen.

De berichtgever vermeldt plaats en datum van waarneming, doch niets over de weersgesteldheid, terwijl toch juist de feiten of de zon scheen,

of er bewolking was, of de waarnemers tegen de zon in keken, dan wel met de zon mee, van groot belang zijn. Trouwens, zelfs de hoogte waarop de vogel vloog blijft onvermeld. Dat de bovenzijde van een vogel die b o v e n een waarnemer vliegt „slecht” te zien zou zijn, lijkt zeer eufemistisch uitgedrukt. Een belangrijk punt voor de waarnemers was klaarblijkelijk, dat de vogel „minder groot” was dan een *kramsvogel*. Een uiterst gevaarlijk criterium. Immers: de *kramsvogel* meet (volgens de „Vogelgids”) van snavel- tot staartpunt 25 cm, de *zwartkeellijster* 23½ cm. Iedereen weet, dat deze cijfers betrekking hebben op gemiddelden, waarop dus afwijkingen naar boven en beneden mogelijk zijn die het verschil nog geringer maken.

Over de kleur van de onderzijde van de vleugels en de oksels (voor lijsters een zó belangrijk kenmerk) wordt daarentegen niet gerept.

De waarneming van de *zwarte leeuweriken* is nog minder gedocumenteerd. Er wordt geen enkel argument aangevoerd, waarom deze waargenomen vogels nu juist *zwarte leeuweriken* zouden zijn geweest en niet bijv. *merels*, welke laatste soort zo variabel is in uiterlijk, dat een v e r z a m e l d exemplaar (dat toch aandachtig kan zijn bekeken) van de *zwarte leeuwerik* vele jaren lang als *merel* werd beschouwd. Onze berichtgever daarentegen naderde de vogels tot op ongeveer 20 m (zonder kijker) en is „niettemin zeker van juiste waarneming”.

Het is allerminst de bedoeling van ons commentaar om de waarnemer die zekerheid te ontnemen. (De Commissie voor de Nederlandse Avifauna gaat het niet om de zekerheid die de w a a r n e m e r heeft, doch om die welke de beschreven waarneming de l e z e r (ook die in latere generaties) kan geven. Daarom willen wij er de nadruk op leggen dat als iemand meent een zo uiterst zeldzame vogelsoort waar te nemen, publicatie slechts verantwoord is als aan een aantal voorwaarden is voldaan.

In de eerste plaats dient nauwkeurig te worden vermeld onder welke omstandigheden de waarneming geschiedde: zon, regen, mist, windkracht en -richting enz.

Voorts zal ter plaatse een zo uitvoerig mogelijke beschrijving van de vogel moeten worden gemaakt. Zonder dat eerst een vogelgids wordt geraadpleegd. Daarbij dienen alle kenmerken nauwkeurig te worden genoteerd. Juist een detail, dat niet in bekende publicaties is vermeld, zal bij een beoordeling de doorslag kunnen geven. De indruk van de grootte dient liefst te worden bepaald door vergelijking met een algemene soort die zich in de onmiddellijke nabijheid ophoudt.

Is meer dan één waarnemer aanwezig, dan maakt bij voorkeur ieder voor zich een gedetailleerde beschrijving. Waar die van elkaar afwijken, wordt getracht ter plaatse vast te stellen, wie de waarnemingsfout maakte. Van belang is voorts het vermelden van de tijd, gedurende welke de vogel kon worden waargenomen, merk en vergroting van de kijker(s) die werd(en) gebruikt enz. Heel belangrijk is voorts het vermelden van het gedrag van de vogel, eventueel ten opzichte van andere soorten, de wijze van voedsel zoeken en de aard van het voedsel enz.

Voorts lijkt het nuttig te vermelden op grond van welke overwegingen tot de definitieve determinatie werd besloten, met vermelding van de

speciale punten, die ertoe leidden determinatie als een meer algemene soort te verwerpen.

Tenslotte zal men er goed aan doen, zeker als men bij de eerste waarneming alleen was, zo spoedig mogelijk contact te zoeken met één of meer ervaren vogelaars (bijv. via de secretaris van de Nederlandse Ornithologische Unie, de heer M. J. Tekke, Harderwijkstraat 136, Den Haag, tel 0 70-60 72 43 — na 18.00 uur) die de waarneming kunnen bevestigen. Ook als de vogel is weggevlogen is dit dringend gewenst, omdat hij maar zelden in één ruk Nederland zal verlaten.

Natuurlijk zal het maar zelden mogelijk zijn aan alle hierboven vermelde „eisen” te voldoen. Wel dient echter te worden gestreefd naar de grootst mogelijke volledigheid.

Heeft men slechts weinig gegevens, dan is het niettemin zeer wel mogelijk, dat men toch de veronderstelde soort heeft gezien. Dat geldt ook voor de *zwartkeellijster* en *zwarte leeuweriken*, die aanleiding waren tot deze beschouwing. Het is dan ook zeker niet de bedoeling, de ongenoemde waarnemers te beroven van hun overtuiging, die zeldzame soorten te hebben gezien.

Doch wel moet er op worden gewezen dat, als men over onvoldoende gegevens beschikt, publikatie niet verantwoord is en door „Het Vogeljaar” ook niet kan worden bevorderd.

K. Z.